

EYÜP'TE BULUNAN SAHÂBE KABİRLERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Dr. Mehmet EFENDİOĞLU

7.4.1957 tarihinde Batı Trakya'nın Gümülcine şehrinde doğdu.

İlkokuldan sonra medrese eğitimi gördü.

1974 yılında eğitimini sürdürmek amacıyla Türkiye'ye geldi. 1979 yılında Balıkesir İmam-Hatip Lisesi'nden, 1984 yılında da Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu.

1985 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı vaizi olarak göreve başladı.

Haseki Eğitim Merkezi Master-Doktora bölümünü bitirdi.

Bu arada Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne bağlı olarak Hadis dalında çalışmalar yaptı.

1991 yılında "Arap Olmayan Sahâbiler" isimli çalışmasıyla masterını, 1998 yılında da "Sahâbeye Yöneltilen Tenkitler" isimli teziyle doktorasını tamamladı.

Evlî ve iki çocuk babası olup Arapça, İngilizce, ve Yunanca bilmekte, ilmî çalışmalarına Diyanet-İslâm Ansiklopedisi'nde madde yazarak sürdürmektedir.

1. SAHÂBE

"Dost" ve "arkadaş" demek olan sahâbe sözcüğü¹ terim olarak "Hz. Peygamber'i gören, ona iman edip kendisiyle birlikte hareket eden ve bu inancını koruyarak vefat eden kimse" anlamında kullanılır.² Buna göre, Hz. Peygamber'e ilk vahyin geliş tarihi olan 6 Ağustos 610 tarihi³ ile vefat yılı olan hicrî 12 Rabî'ul-evvel 11 (7 Haziran 632)⁴ tarihleri arasında geçen yaklaşık 23 senelik peygamberlik süresi içerisinde hayatta bulunmuş, onu görmüş, kendisine inanmış ve müslüman olarak vefat etmiş olan kimse sahâbîdir.⁵

Sahâbîler Allah'ın rızasını kazanma, Hz. Peygamber'i koruma ve İslâmiyet'i yayma uğruna büyük fedakârlıklarda bulunmuşlar, bundan dolayı da makamı yüksek insanlar olarak değerlendirilmişlerdir.⁶ Cenâb-ı Hak, Kur'an-ı Kerim'de onları medhetmiş,⁷ Allah Resûlü de kendilerinden övgü ile bahsetmiştir.⁸

Hz. Peygamber'in Vedâ haccında sayıları yüz bini geçtiği nakledilen sahâbe topluluğu,⁹ vefatından hemen sonra İslâmiyet'i yaymaya başlamışlar ve kısa süre içerisinde İran ve Bizans'ı dize getirip doğuda Hindistan, Orta Asya ve Kafkaslara, batıda da Mısır ve Kuzey Afrika'ya ulaşarak buraları İslâm topraklarına katmışlardır.¹⁰ Hz. Peygamber'in hadislerinde geçen ve İstanbul'un fethedileceğini bildiren hadislerin müjdesine nail olmak için İstanbul üzerine de seferler düzenlemişlerdir.¹¹ İlk İstanbul seferi hicrî 49 (669) yılında olmuş,¹² 53 (673) ve 98 (717) yıllarında da şehir iki defa kuşatılmıştır.¹³ Sahâbe asrında gerçekleşen ancak sonuç alınamayan bu seferler ve kuşatmalar esnasında İstanbul'a bir çok sahâbî gelmiş, bir kısmı burada şehîd düşmüş, bir kısmı da geriye dönmüştür. Şehîd düşen sahâbîler her ne kadar buraya defnedilmişlerse de bunların kabirlerini bilmek ve bulmak imkânsızdır. Zaten Bizanslılar sonradan zarar verir endişesiyle muhtemelen şehîdlerin kabirleri

kaybediliyordu.¹⁴ Böyle olmasına rağmen bugün İstanbul'da 30 civarında sahâbe kabri olduğu söylenen ziyaretgâh bulunmaktadır.¹⁵ Son zamanlarda bu ziyaret mahalleri hakkında bilgi veren bir çok kitap yazılmış ve CD hazırlanmıştır.¹⁶ Yapılan bu çalışmaların da genelde kabirlerin gerçek sahâbe kabri olduğu varsayımından hareket edilerek hazırlandığı görülmektedir. Biz burada, milletimizin ashâbı sevdiğini ve onlara değer verdiğini göstermesi bakımından önem taşıyan, türbelerle koruma altına alınan, turlar düzenlenerek ziyaret edilen ve yanlarında dualar yapılan bu kabirlerden Eyüp sınırları dahilinde kalanları gerçek sahâbe kabri olup olmadıkları açısından ele alacak ve değerlendirmeye çalışacağız.

II. EYÜP'TE KABRİ BULUNAN SAHÂBİLER

Eyüp ve çevresinde sahâbe kabri olduğu söylenen 7 ziyaretgâh mevcuttur. Bu ziyaretgâhlarda yatan şahsiyetleri "Sahâbî olduğu, İstanbul'a geldiği, ve burada şehîd düştüğü kesin olanlar", "Sahâbî olduğu bilinen ancak İstanbul'a gelmemiş olanlar" ve "Sahâbe arasında ismi geçmediği halde sonradan sahâbî olarak değerlendirilmiş olanlar" şeklinde üç grupta toplayarak değerlendirmek mümkündür.

A. SAHÂBÎ OLDUÇU, İSTANBUL'A GELDİĞİ VE BURADA ŞEHİD DÜŞTÜ-ÇÜ KESİN OLANLAR:

Bu gruba sadece Ebû Eyyüb el-Ensârî Hazretleri girmektedir.

1. Ebû Eyyüb el-Ensârî:

Asıl adı Hâlid b. Zeyd olan Ebû Eyyüb el-Ensârî aslen Medîneli olup ilk müslümanlardandır.¹⁷ Hem baba ve hem de anne tarafından Hz. Peygamber'le soy bağı vardır. Medîne'de İslâmiyet'in yayılmasına büyük katkısı olmuştur. Allah Resûlü Me-

1 İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, I, 519.

2 İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, I, 158-159; Talât Koçyigit, *Hadis Tarihi*, s. 70.

3 Muhammed Rıza, *Mubammed*, s. 59.

4 Muhammed Rıza, *Mubammed*, s. 352.

5 Muhammed Accâc el-Hatîb, *es-Sünne kable'l-tedvîn*, s. 389-390.

6 Bu konuda detaylı bilgi için bkz. Mehmet Efendioğlu, "Fezâilü's-sahâbe", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, XII, 534-535.

7 Örnek olmak üzere bkz. el-Bakara (2), 143; Âl-i İmrân (3), 172, 173; et-Tebe (9), 100; el-Feth (48), 29; el-Haşr (59), 8, 9.

8 Bkz. Tayâlisî, *Müsned*, s. 7; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 26; V, 350; Bubârî, "Fezâilü's-sahâbe", 1; Müslim, "Fezâilü's-sahâbe", 214, 212; Tirmizî, "Menâkib", 57.

9 Celâleddin es-Süyûtî, *Tedribü'r-râvî*, II, 221.

10 Bu fetihlere dair ferruatlı bilgi için bkz. İbn Abdülhakem, *Futûbu Misr ve Abbârübâ*, s. 53-204; Eihar Mubârek-bûrî el-Hindî, *el-Arab ve'l-Hind fî ab-dî'r-risâle*, s. 137-138; Walter E. Kaegi, *Bizans ve İlk İslâm Fetihleri*, s. 109-302.

11 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 335; Bubârî, "Cibâd", 93.

12 İbn Cerîr et-Taberî, *Târibü'l-ümem ve'l-mulâk*, III, 206; Marius Canard, "Tarih ve Efsaneye Göre Araçların İstanbul Seferleri", *İstanbul Enstitüsü Mecmuası*, II, 217.

13 Abdüşşâfi Muhammed Abdüllâtîf, *el-Âlemü'l-İslâmî fî'l-asri'l-Emevî*, s. 250-251, 257-258.

14 İstanbul'a geldiği bilinen sahâbîler hakkında bilgi için bkz. Mehmet Efendioğlu, "Sahâbe Dönemi İstanbul Seferleri", *Eyüp Sultan Sempozyumu, Tebliğler*, VII, 133-137.

15 Necdet İşli, *İstanbul'da Sahâbe Kabir ve Makamları*, s. 23 vd..

16 Yazılan kitaplar için bibliyografya kısmına bakılmalıdır. CD "Gökteki Yıldızlar, İstanbul'da Sahâbe Kabirleri" isimyle çoğaltılmıştır.

17 Zebebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, II, 402.

18 İbn Abdülber, *el-İstâb fî ma'rifeti'l-asbâb*, II, 424-425.

19 Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, II, 405.

20 İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, VIII, 126.

21 Hacı Cemal Ögüt, *Eyyûb Sultan*, II, 264.

22 Örnek olmak üzere bkz. İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, III, 484; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, IV, 117 vd.

23 Hüseyin Algül, "Ebû Eyyûb el-Ensârî", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, X, 124.

24 Ebû Dâvûd, "Cihâd", 22; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-Azîm*, I, 331-332; İbnü'l-Esîr el-Cezerî, *el-Kâmil fî't-târîh*, III, 459.

25 -Hüseyin Algül, "Hâlid b. Zeyd (Ebû Eyyûb el-Ensârî)", *Eyyûb Sultan Sempozyumu Tebliğler*, VI, 22.

26 Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, II, 335.

27 İbnü'l-Esîr el-Cezerî, *Üsdü'l-gâbe fî ma'rifeti's-sabâbe*, VI, 97.

28 İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, VII, 159.

29 Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, II, 353.

30 Zehebî, *a.g.e.*, II, 336.

31 İbn Hazm, *Esmâü's-sabâbeti'r-ruvât*, s. 52.

32 Abdullah Aydınlı, "Ebu'd-Derdâ", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, X, 340.

33 Raşit Küçük, "İstanbul'da Medfûn Olduğu Söylenen Sabâbelerden Ebu'd-Derdâ", *Eyyûb Sultan Sempozyumu Tebliğler*, VI, 27.

34 A. Sübeyl Ünver, *İstanbul'da Sabâbe Kabirleri*, s. 25; İ. Hakkı Konyalı, *Konya Ereğli Taribi*, s. 544; Raşit Küçük, "İstanbul'da Medfûn Olduğu Söylenen Sabâbelerden Ebu'd-Derdâ", *Eyyûb Sultan Sempozyumu Tebliğler*, VI, 26.

dîne'ye geldiğinde evi inşâ edilinceye kadar yedi ay onun evinde misafir kalmıştır.¹⁸

Hz. Peygamber'in gerçekleştirdiği bütün savaşlarda beraberinde bulunmuş,¹⁹ bazan da onun korumalığını yapmıştır.²⁰ 200 civarında hadis naklettiği bilinmektedir.²¹ Sahâbeye dair eser yazan ilk dönemin bütün tabakât müellifleri onun sahâbî olduğundan bahsetmişlerdir.²²

Aynı şekilde, bütün kaynaklar ittifakla İstanbul'a geldiğinden bahsederler. Bu geliş müslümanların ilk İstanbul seferi esnasında hicrî 49 (669) yılında olmuştur.²³ İstanbul'u ele geçirmek için canla başla savaştığı ve rahatsızlanıp burada vefat ettiği konusunda güvenilir bütün hadis, tefsir ve İslâm tarihi kaynaklarında teferruatlı bilgi bulmak mümkündür.²⁴

Yani Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin sahâbî olduğu, İstanbul'a geldiği, burada şehîd düştüğü ve buraya defnedildiği konusunda herhangi bir tereddüt bulunmamaktadır. Kuşku duyulması muhtemel tek konu, keşif ve ilham yoluyla tayin edildiği için kabrinin bugün türbenin bulunduğu noktada olup olmadığı hususudur. Ancak bu hususta tereddüde düşmeye gerek yoktur. Çünkü, yattığı yer gerçekten kabri olmasa bile İstanbul'da medfûn bulunduğu için burayı onun makamı olarak görmek de mümkündür. Bu da onun değerinden bir şey eksilmez. Kaldı ki, kabrin keşfi ile ilgili olarak intikal eden bilgilerde, keşiften sonra burada kazı yapıldığı ve kazıda Ebû Eyyûb el-Ensârî ismini ihtiva eden bir kitabeye ulaşıldığı çok açık olarak belirtilmektedir.²⁵

Kısaca söylemek gerekirse:

- Ebû Eyyûb el-Ensârî sahâbîdir.

- İstanbul'a gelmiştir.

- Burada şehîd düşmüş ve buraya defnedilmiştir.

- Eyüp Sultan'da bulunan kabri, bir sahâbî kabri olarak gönül rahatlığıyla ziyaret edilebilir.

B. SAHÂBÎ OLDUĞU BİLİNEN, ANCAK İSTANBUL'A GELMEMİŞ OLANLAR

Bu gruba da sadece Ebudderdâ Hazretleri girmektedir.

1. Ebudderdâ:

Asıl adı Uveysir b. Kays olan Ebudderdâ Medînelidir ve burada oturan Hazrec kabilesine mensuptur.²⁶ Bedir savaşı hariç, Hz. Peygamber'in yaptığı bütün savaşlarda beraberinde bulunmuştur.²⁷ Dört Halife devrinde de fetih orduları ile birlikte bir çok sefere katılmış, Hz. Osman devrinde Kıbrıs'ı fetheden donanmada yer almıştır.²⁸

Ebudderdâ, Hz. Peygamber'in yanında yetişmiş ilim ehli bir sahâbî idi. Şam'da zaman zaman 1000'den fazla kişinin katıldığı bir ders halkası vardı.²⁹ Resûl-i Ekrem Efendimiz devrinde Kur'an'ı ezberlemiş ve tamamını ona okumuştur.³⁰ 179 civarında hadis naklettiği bilinmektedir.³¹ Hayatının sonlarına doğru Şam kadısı idi. Hicrî 32 (652) tarihinde Şam'da vefat etti ve Babü's-sagîr kabristanına defnedildi.³² Son zamanlarda kabrinin yanında yapılan bir kazıda, üzerinde Kûfî yazı ile adı yazılı bulunan çok eskilere ait bir kabir taşı bulunmuş ve Şam'da Millî Müze'de koruma altına alınmıştır.³³

Müslümanların İstanbul'a gerçekleştirdikleri ilk seferden yaklaşık 17 sene önce vefat etmiştir. İstanbul'a hiç gelmediği halde bugün ülkemizde biri Eyüp Sultan'da, biri Üsküdar - Karaca Ahmet'te, biri Konya'da Konya Ereğlisi'nde, biri de Bartın'da olmak üzere dört ziyaret mahalli bulunmaktadır.³⁴ Eyüp Sultan'daki türbesi Zal Mahmûd Paşa caddesi üzerindedir. 1682 tarihinde vefat eden ve Eyüp Sultan civarı ile ilgili ayrıntılı bilgi veren Evliya Çelebî'nin türbeye değinmemesi, türbenin bu tarihten sonra ortaya çıktığını göstermektedir. Bugün üstü açık olan türbe 1835 tarihinde diğer sahâbe kabirleri ile birlikte

Sultan II. Mahmûd (1808-1839) tarafından onarılmıştır.³⁵ Türbede iki kabir vardır ve her ikisine de hem şâhîde ve hem de ayak taşı dikilmiştir. Taşlarda herhangi bir yazı bulunmamaktadır. İki kabirden hangisinin Ebudderdâ'ya ait olduğu da belli değildir.³⁶

Özetle söylemek gerekirse:

- Ebudderdâ Medîneli bir sahâbidir.
- Sahâbî olduğu konusunda herhangi bir tereddüt bulunmamaktadır.
- Müslümanların ilk İstanbul seferinden 17 sene kadar önce Şam'da vefat ettiği ve buraya defnedildiği kesindir.
- İstanbul'a hiç gelmemiştir.
- Eyüp Sultan'da bulunan ziyaretgâhını, şayet başka kimseye ait bir kabir değilse onun makamı olarak düşünmek mümkündür.

C. SAHÂBE ARASINDA İSMİ GEÇMEDİĞİ HALDE SONRADAN SAHÂBÎ OLARAK DEĞERLENDİRİLMİŞ OLANLAR

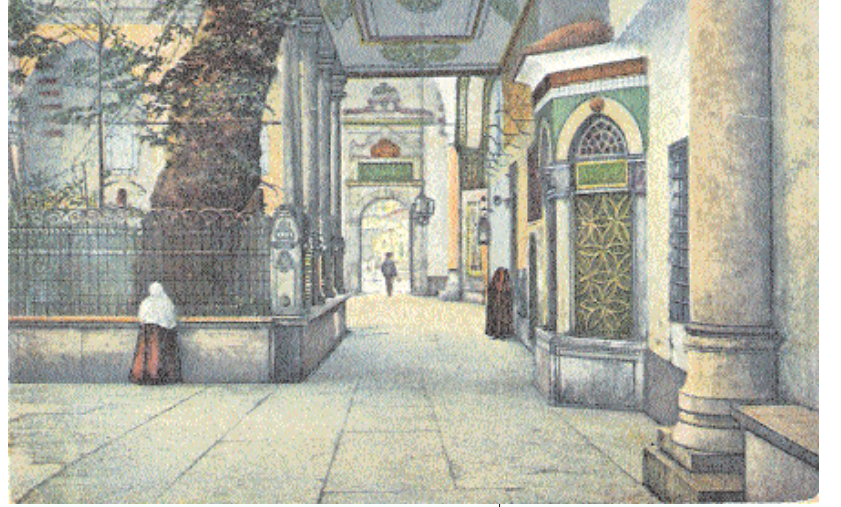
Bunlar beş kişidir.

1. Edhem:

Türbesi, Cezerî Kasım Paşa Mahallesi Abdurrahman Şeref Bey Caddesinde Arpacı Mescidi'nin karşısındadır.³⁷ Türbede orijinal bir kitabe yoktur.³⁸ Türbe içinde bulunan üç sandukadan biri Edhem'in kabridir.³⁹ Bu kabrin önüne sülüs hatlı çok eski olmayan bir levha konmuştur ki üzerinde şunlar yazılıdır:

"Hz. Hâlid radiye anhü Rabbühü'l-Vâhid / sakası Edhem Hazretlerinin / meşhed-i âlîleri fâtiha / hicretü'n-Nebî sene 46".

İstanbul'daki sahâbe kabirleri hakkında eser yazan günümüz müellifleri bu levhadaki bilgilere dayanarak Edhem'i bir sahâbî ve Ebû Eyyüb el-Ensârî Hazretlerinin sakası olarak değerlendirmektedirler.⁴⁰ Oysa bu bilgi tamamen yanlıştır. Edhem'in sahâbî olmakla hiçbir alakası yok-

tur. 1787 tarihinde vefat eden Hüseyin Ayvansarâyî *Hadîkatü'l-cevâmi'* isimli eserinde Arpacı Mescidi'nden bahsederken şunları söylemektedir:

"Arpacı Mescidi'nin mukabilinde türbe-i mahsûsada Şeyhoğlu Edhem Baba medfûndur ki Akşemseddîn Hazretlerinin pîrdaşlarından olup Feth-i Kostantiniyye'de beraber olanlardandır."⁴¹

Ayvansarâyî'nin verdiği bu bilgi Edhem'in Akşemseddîn'in müridlerinden olduğunu, onunla beraber İstanbul'un fethine katıldığını, vefat ettikten sonra da buraya defnedildiğini çok açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Edhem 1460 yılları civarında vefat etmiştir.⁴²

Özetle söylemek gerekirse:

- Edhem sahâbeden değil, İstanbul'un fethinde bulunmuş gâzîlerden biridir.
- Bu isim daha çok Türkler tarafından kullanılır.
- Sahâbe arasında Edhem ismiyle bilinen hiç bir sahâbî bulunmamaktadır.
- Levhada geçen ve Edhem'in Ebû Eyyüb el-Ensârî Hazretlerinin sakası olduğunu bildiren bilgi yanlıştır.
- Levhadaki 46 hicrî tarihi de doğru değildir. Müslümanların ilk İstanbul seferi hicrî 49 yılında olmuştur.
- Edhem'in türbesi sahâbî türbesi olarak değil, bir fetih gâzisinin türbesi olarak ziyaret edilmelidir.

Türbe Avlusu
Kartpostal Nezh Başgelen
Koleksiyonu'na aittir

³⁵ Mehmet Nermi Haksan, *Eyüp Sultan Taribi*, s. 149.

³⁶ Mehmet Hocaoğlu, *İstanbul'daki Sabâbe Kabirleri*, s. 123.

³⁷ Mustafa Özdamar, *İstanbul'da Makam ve Mevkileri Bulunan Şebâ Sabâbeler*, s. 35.

³⁸ Mehmet Nermi Haksan, *Eyüp Sultan Taribi*, s. 150.

³⁹ Necdet İşli, *İstanbul'da Sabâbe Kabir ve Makamları*, s. 35.

⁴⁰ A. Sübeyl Ünver, *İstanbul'da Sabâbe Kabirleri*, s. 29; Hasırcı-zâde, *İstanbul'da Sabâbe ve Evliya Kabirleri*, s. 74; Şevket Gürel, *Eyyüb Sultan İstanbul'da Sabâbe Kabirleri*, s. 93.

⁴¹ Hüseyin Ayvansarâyî, *Hadîkatü'l-Cevâmi*, I, 248.

⁴² Mehmet Nermi Haksan, *Eyüp Sultan Taribi*, s. 150.

2. Muhammed el-Ensârî:

Kabri Eyüp Sultan'da Dökmeciler Mahallesinde aynı isimli camiin avlusundadır.⁴³ Dökmeciler Camii 1587 yılında vefat eden Kazasker Mehmet Bâkir Efendi (ö.1589) tarafından yaptırılmıştır.⁴⁴ Hüseyin Ayvansarâyî (ö.1787) bu camiyi görmüş, onu tanıtmış, ancak bahçesinde sahâbe kabri bulunduğundan bahsetmemiştir.⁴⁵ Cami, 1895 depreminde harab olmuş ve Emine ve Fatıma isimli iki hanım tarafından tamir ettirilmiş, bu tamir esnasında konan kitabede de sahâbe kabrinden söz edilmemiştir.⁴⁶

Camiin avlusunda bugün etrafı alçak, taş duvarla çevrili bir kabir mevcuttur. Bu kabrin şâhidesinde "Merhûm ve mağfûr Mehmed / Çavuş an evlâdi Câbir / Ensârî radiyallahü anhü / ruhu için fâtiha sene 1052 (1642)" kaydı yer almaktadır. Yan tarafında da yeni yazı ile "Sahâbe-i Kirâm'dan Hz. Câbir R. A. oğlu Muhammed el-Ensârî R. A. Hazretlerinin kabridir" yazılı bir tabela konmuştur.

Dökmeciler Camii'nin bahçesinde sahâbe kabri bulunduğu bilinmiyordu. 1950 ve 1960'lı yıllarda İstanbul'daki sahâbe kabirleri hakkında eser yazan Süheyl Ünver ve Hasırcızâde gibi müellifler böyle bir sahâbe kabrinden hiç bahsetmemişlerdir. İlk defa Şevket Gürel, kaleme aldığı *Eyüp Sultan İstanbul'da Sahâbe Kabirleri* isimli kitabında 1985 yılında bu ismi zikretmiş,⁴⁷ daha sonra yazılan eserlerde Muhammed el-Ensârî'ye yer verilmeye başlanmıştır.⁴⁸

Özetle söylemek gerekirse:

- Kabrin şâhidesi gerçek, verilen bilgiler de doğru ise bu kabir sahâbeden birine ait değil, Câbir b. Abdullah'ın veya çok geç devirlerde yaşamış Câbir isimli bir kişinin soyundan gelen birine ait olmalıdır.

- Kabrin bir sahâbîye ait olmadığı kesindir. Çünkü mevtânın adı açık olarak Mehmet Çavuş şeklinde tespit edilmiştir.

- Araplarda çavuş kelimesi kullanılmaz. Bu kelime Türkçe'dir. Dolayısıyla kabir bir Türk'e aittir.

- Kabrin bir sahâbe kabri olduğuna dair bilgiler son yıllarda ortaya atılmıştır.

- Muhammed el-Ensârî'nin kabri sahâbe kabri olarak değil, Mehmet Çavuş'un kabri olarak ziyaret edilmelidir.

3. Âmir (Abdüssâdık Âmir b. Ubâde b. Sâme):

Türbesi Eyüp - Eğrikapı dışında ve mezarlık içindedir.⁴⁹ Mezarlık ortasında bulunması buranın bir kabir olduğunu göstermekte ise de sahâbe kabri olduğu kesin değildir. Kabrin şâhidesinde şunlar yazılıdır: "Hüve'l-Hayyü'l-Bâkî / Hâze'l-merkadü's-şerîf / min ashâbi'l-kirâm / Abdüssâdık Âmir / b. Ubâde b. Sâme / radiyallahü teâlâ anhü / ve nefeanallahü bi-şefâatihi / târih-i ta'mîr1205 M. Gurre"⁵⁰

Mezar taşında yer alan bu bilgiler, burada daha önce var olan bir kabrin 1790 milâdî tarihine tekâbül eden hicrî 1205 yılında tamir edildiğini göstermektedir. Evliyâ Çelebî'nin (ö.1684) ve Hüseyin Ayvansarâyî'nin (ö.1787) hiç bahsetmedikleri bu kabrin söz konusu tamirden sonra sahâbe kabrine dönüştüğü anlaşılmaktadır. Mehmet Nermi Haksan *Eyüp Sultan Tarihi* isimli eserinde bu kabirle ilgili olarak şöyle bir bilgi nakleder:

"Türbenin dışında ve baş tarafında son zamanlarda toprak altından çıkarılan bir şâhide üzerinde (Enderûn-i Saray-ı Galata Hümâyûnunda iken vedâ-ı âlem-i fânî eden Hâfız Mehmed Sâdık kulu 1111 veya 1181 (1699 veya 1767) M. Gurre) diye yazılıdır. Garip bir isim ve M. Gurre benzerliği vardır."⁵¹

Mehmet Nermi Haskan'ı şüpheye sevkeden husus önemlidir. Çünkü "Abdüssâdık" "Sâdık kulu"nun Arapçasıdır. Bu durum Mehmed Sâdık kulu'nun kabrinin Abdüssâdık olarak değiştiği ve sahâbe kabrine dönüştüğü konusunda kuşku uyandırmaktadır. Her iki şâhidedeki M. Gurre benzerliği de dikkat çekicidir. Yine mevcut şâhidenin hâtun kabirlerine konan şâhidelere benzemesi bir az gariptir.⁵²

43 Necdet İşli, *İstanbul'da Sabâbe Kabir ve Makamları*, s. 31.

44 Tabsin Öz, *İstanbul Camileri*, I, 49.

45 Hüseyin Ayvansarâyî, *Hadîkatü'l-cevâmi*, I, 266.

46 Mehmet Nermi Haksan, *Eyüp Sultan Tarihi*, s. 44.

47 Şevket Gürel, *Eyüp Sultan İstanbul'da Sabâbe Kabirleri*, s. 90.

48 Örnek olmak üzere bkz. Necdet İşli, *İstanbul'da Sabâbe Kabir ve Makamları*, s. 31-32.

49 A. Süheyl Ünver, *İstanbul'da Sabâbe Kabirleri*, s. 13.

50 Necdet Yılmaz - Coşkun Yılmaz, *İstanbullu Sabâbeler*, s. 221.

51 Mehmet Nermi Haksan, *Eyüp Sultan Tarihi*, s. 176.

52 Necdet İşli, *İstanbul'da Sabâbe Kabir ve Makamları*, s. 39.

Özetle söylemek gerekirse:

- Bütün sahâbîleri ihtiva eden kaynaklarda yapılan taramada Âmir b. Ubâde b. Sâme isimli bir sahâbî ile karşılaşılmamıştır.

- Abdüssâdık isimli bir sahâbî de yoktur.

- Türbede, tamir tarihi olan 1790 yılından önce sahâbe kabri bulunduğu dair bir bilgiye raslanmamıştır.

- Kabrin, önceleri bir kişiye ait iken sonradan bilinmeyen bir nedenle sahâbe kabri ve türbesine dönüşmüş olması kuvvetle muhtemeldir.

- Burası sahâbe kabri olarak değil, Mehmed Sâdık kulu'nun kabri olarak ziyaret edilmelidir.

4. Hâfir:

Eğrikapı'da sur dışında ve sura bitişik olarak inşa edilen bir türbede Hâfir isimli bir sahâbînin kabri bulunduğu söylenmektedir.⁵³ Bu sahâbe kabri hiç yok iken Sultan I. Mahmûd zamanında (1730-1754) uzun yıllar Dârussaâde ağalığı yapan Hacı Beşîr Ağa (ö.1746) tarafından ihdâs edilmiştir.⁵⁴

Kabrin keşf yoluyla tayin ve tespit edildiği bilinmektedir.⁵⁵ Keşften sonra burada yatanın Hâfir isimli bir sahâbî olduğu ilân edilmiş, Hâfir'in de Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin yeğeni (kız kardeşinin oğlu) olduğu söylenmiş, ve o günden sonra kabir sahâbe kabri olarak ziyaret edilmeye başlanmıştır.⁵⁶

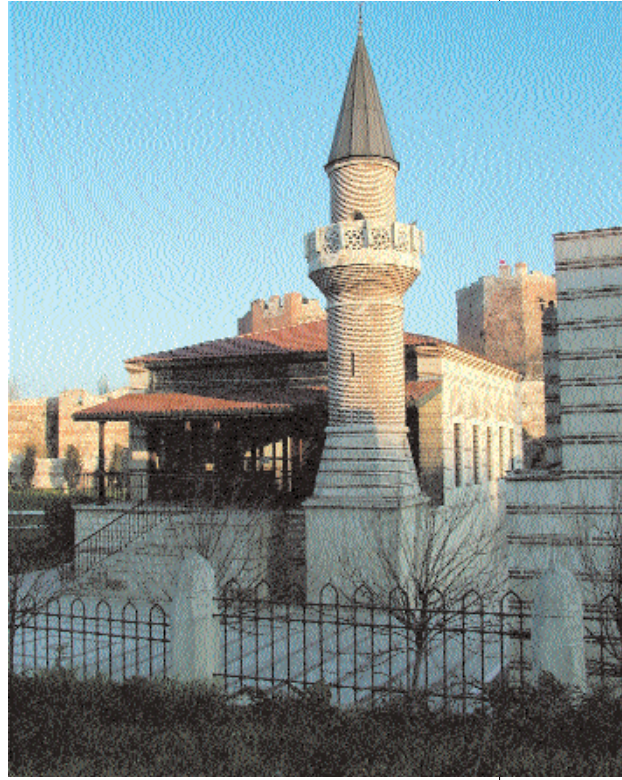
Özetle söylemek gerekirse:

- Sahâbe arasında Hâfir ismiyle bilinen bir sahâbî yoktur.

- Kabrin Hacı Beşîr Ağa tarafından keşf yoluyla tespit edildiği ve ondan sonra sahâbî kabri ilân edildiği çok açıktır.

- Hâfir isminin neye dayanarak verildiği bilinmemektedir.

- Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin Hâfir isimli bir yeğeni olduğunu hiçbir kaynak teyid etmemektedir.

- Bu durumda, eğer başka birine ait bir kabir değilse burası ne makam ve ne de kabirdir.

5. Kâ'b:

Türbesi Ayvansaray'da sur dışında meydana vardır.⁵⁷ Bu türbe 1835 yılında Sultan II. Mahmûd (1808-1839) tarafından bütün türbelerle birlikte sahâbe kabri olarak onarılmış ve öyle kalmıştır.⁵⁸ Eyüp ve civarını tanıtan eski kaynaklarda ismi geçmeyen Kâ'b'ın ve türbesinin içinde ve dışında her hangi bir kitabe bulunmamaktadır. Sadece yakın tarihlerde bulunduğu anlaşılan bir şâhide vardır.⁵⁹ Türbe son yıllarda yeniden tamir edilmiştir.

Burada yattığı söylenen Kâ'b'ın kim olduğu belli değildir. Sahâbenin hayatına tahsis edilen ilk döneme ait eserlerde bir çok Kâ'b isimli sahâbîden bahsedilir. Ancak bunlardan hiç birinin İstanbul ile bir alâkası yoktur. En meşhurları Kâ'b b. Züheyr (ö.24/645), Kâ'b b. Adî (ö.25/646), Kâ'b b. Mâlik (ö.50/670) ve Kâ'b b. Ucre (ö.52/672) olan bu sahâbîlerden hiç biri-

Hüsrev Paşa Camii
Fotoğraf: Hüseyin
Emiroğlu

53 A. Sübeyl Ünver, *İstanbul'da Sahâbe Kabirleri*, s. 39.

54 Mehmet Nermi Haksan, *Eyüp Sultan Tarihi*, s. 177.

55 Necdet İşli, *İstanbul'da Sahâbe Kabir ve Makamları*, s. 41.

56 Mehmet Nermi Haksan, *Eyüp Sultan Tarihi*, s. 177.

57 Necdet Yılmaz - Coşkun Yılmaz, *İstanbullu Sahâbeler*, s. 157.

58 Mehmet Nermi Haksan, *Eyüp Sultan Tarihi*, s. 181.

59 Necdet İşli, *İstanbul'da Sahâbe Kabir ve Makamları*, s. 37.

nin İstanbul'a geldiği bilinmemektedir.⁶⁰ Bilinenler dışında Kâ'b isimli bir sahâbînin olabileceği söylene bile kaynaklarca teyid edilemeyeceği için bir anlam ifade etmeyecektir.

Özetle söylemek gerekirse:

- Sahâbî olduğu söylenen bu Kâ'b temelli meçhul bir kişidir.
- Sahâbeden olduğuna dair kaynaklarda hiçbir ipucu bulunmamaktadır.
- Türbe ve kabir şayet başka birine ait değilse burası ne kabir ve ne de makamdır.

III. SONUÇ

Bütün bu söylenenlerden şu genel sonuca ulaşılmaktadır:

Eyüp ilçe sınırları dahilinde kabri bulunan ve sahâbî olduğu söylenen yedi şahsiyetten sadece Ebû Eyyûb el-Ensârî Hazretleri gerçekten sahâbîdir. Yine sadece o İstanbul'a gelmiş, burada şehîd düşmüş ve buraya defnedilmiştir. Ebudderdâ da yine sahâbîdir. Ancak İstanbul'a gelmediği gibi müslümanların ilk İstanbul seferinden çok önce Şam'da vefat etmiştir. Bunlar dışında kalan beş türbe veya kabir sahibinin sahâbe arasında ismi geçmemektedir. Kabirler de ya birine ait iken sonradan sahâbe kabrine dönüşmüş veya hiç yok iken zamanla ihdâs edilmişlerdir. Değişik maksatlarla yapılan bu işin asıl amacına Prof. Dr. A. Süheyl Ünver Hoca işaret etmiştir. "İstanbul'da Sahâbe Kabirleri" konusunda ilmî anlamda ilk ciddî çalışmanın sahibi olan Süheyl Hoca eserinin baş tarafında şu tespitte bulunmaktadır:

"Sahâbe kabirlerinin hepsi Fatih zamanından beri gelmez. Tarihlerimizin zayıf devirlerinde veya padişahların müşkil ruhî durumlarında da güya ilham olunmuş veya rüyada görmüşler gibi bir çok türbeler yapılmıştır. Bu suretle kendi ve halkın maneviyatını böyle tutmak istemişlerdir."⁶¹

Dolayısıyla, sahâbe kabridir denen her yerde gerçekte sahâbe kabri bulunmadığı anlaşılmaktadır.

IV. ÖNERİLER

1. Şahsiyet olarak tanınmayan ve yaşadığı bilinmeyen sahâbîler için geçmişte olduğu gibi günümüzde de kabir üretilmeye devam edilmektedir. Mevcut kabirlerden üç dört tanesi son 30-40 yıllık zaman dilimi içerisinde ortaya çıkmıştır. Halbuki böyle aslı bulunmayan şeylerle meşgul olmaya geçmişte gerek yoktu. Bugün de buna ihtiyaç yok. İllâ bir şey yapılacaksa, İstanbul'a kesin olarak geldiği bilinen Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Abbâs, Abdullah b. Zübeyr ve Fedâle b. Ubeyd gibi önemli sahâbîler var. Meselâ bunlar adına bir makam yapılabilir.

2. İstanbul'un fethine katılmış binlerce şehîd ve gâzimiz var. Bugün bunların kaç tanesinin ismi ve kabri biliniyor? Kanatimce bilinenler çok değil. Bence geçmişte bunlar isim ve defnedildikleri yer olarak tespit edilmeli idi. Bunlar namına türbe ve makamlar yapılmalı idi. Meselâ, Ayvansaya'da surlar arasındaki Toklu Dede Hazeri fetih şehitlerinin defnedildiği yerlerden biridir. Orayı iyi bir ziyaret mahalli yapmak mümkündü. Üzülerek belirtelim. Bugün bile orası fetih şehîdlerinin şanına uygun bir ziyaret yeri değil. Yani olmayan sahâbî ve türbe üretmeye gerek yok. Olanlar için güzel şeyler yapılmalı. Bu yeterli olur.

BİBLİYOGRAFYA:

1. et-Tayâlisî, *el-Müsned*, Beyrut ts.
2. İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, I-VIII, Beyrut 1405/1985.
3. Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, I-VI, Beyrut 1389/1969.
4. el-Buhârî, *el-Câmiu's-Sahîh* (thk. M. Fuâd Abdülbâkî ve dğr.), I-IV, Kahire 1400/1979.
5. İbn Abdülhakem, *Futûhu Mısır ve Ahbâru-hâ*, Bağdad ts.
6. Müslim, *el-Câmiu's-Sahîh* (thk. M. Fuâd Abdülbâkî), I-V, Mısır 1374/1955.
7. et-Tirmizî, *el-Câmiu's-Sahîh* (thk. Ahmed Muhammed Şakir), I-V, Beyrut ts.

⁶⁰ Kâ'b isimli sahâbîler ve bunların hayatı hakkında bkz. İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fi tem-yizi's-sahâbe*, V, 441-459.
⁶¹ A. Süheyl Ünver, *İstanbul'da Sahâbe Kabirleri*, s. 9.

8. İbn Cerîr et-Taberî, *Târîhu'l-ümem ve'l-mulûk*, I-VI, Beyrut 1411/1991.
9. et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* (thk. Hamdî Abdülmecîd es-Silefî), I-XXV, Beyrut ts.
10. İbn Abdülber, *el-İstîâb fî ma'rifeti'l-as-hâb* (thk. Ali Muhammed el-Bicâvî), I-IV, Kahire ts.
11. İbn Hazm, *Esmâü's-sahâbeti'r-ruvât* (thk. Seyyid Kisrevî Hasan), Beyrut 1412/1992.
12. İbnü'l-Esîr el-Cezerî, *Üsdü'l-gâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, I-VI, Beyrut ts.
13. İbnü'l-Esîr el-Cezerî, *el-Kâmil fî't-târîh*, I-XIII, Beyrut ts.
14. İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, I-XV, Beyrut ts.
15. ez-Zehabî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ* (thk. Şuayb el-Arnaût ve dğr.), I-XXIII, Beyrut 1410/1990.
16. İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîm* (thk. M. İbrahim el-Bennâ ve dğr.), I-VIII, İstanbul 1984.
17. İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* (thk. Ahmed Ebû Mülhim ve dğr.), I-XIV, Beyrut 1405/1985.
18. İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe* (thk. Heyet), I-VIII, Beyrut 1415/1995.
19. Celâleddîn es-Süyûtî, *Tedribü'r-râvî* (nşr. Abdülvehhâb Abdüllâtîf), I-II, Beyrut 1399/1979.
20. Hüseyin Ayvansarâyî, *Hadîkatü'l-cevâmi*, I-II, İstanbul 1281.
21. İmam-zâde Esad Efendi, *Feth-i Kostantiniyye*, İstanbul 1285.
22. Muhammed Rıza, *Muhammed Resûlül-lah (s.a.v.)*, Kahire 1385/1966.
23. Ethar Mubârekburî el-Hindî, *el-Arab ve'l-Hind fî ahdi'r-risâle* (Arapça'ya trc. Abdülaziz İzzet Abdülcelîl), Mısır 1973.
24. Muhammed Accâc el-Hatîb, *es-Sünne kable't-tedvîn*, Kahire 1976.
25. Abdüşşâfi Muhammed Abdüllâtîf, *el-Âlemü'l-İslâmî fî'l-asri'l-Emevî*, Kahire 1404/1984.
26. A. Süheyl Ünver, *İstanbul'da Sahâbe Kabirleri*, İstanbul 1953.
27. Tahsin Öz, *İstanbul Camileri*, I-II, Ankara 1962.
28. İsmail Giray, *İstanbul'da Sahâbe Kabirleri*, İstanbul 1975.
29. Talât Koçyiğit, *Hadis Tarihi*, Ankara 1977.
30. İ. Hakkı Konyalı, *Konya Ereğli Tarihi*, İstanbul 1984.
31. Şevket Gürel, *Eyyüb Sultan, İstanbul'da Sahâbe Kabirleri*, İstanbul 1985.
32. Mehmet Hocaoğlu, *İstanbul'daki Sahâbe Kabirleri*, İstanbul 1987.
33. Hasırcı-zâde, *İstanbul'da Sahâbe ve Evliya Kabirleri*, İstanbul 1987.
34. Hüseyin Algül, *Hala Sultan ve Eyyüb Sultan*, İzmir 1994.
35. Hüseyin Algül, "Ebû Eyyüb el-Ensârî", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, X, 123-125.
36. Hüseyin Algül, "Hâlid b. Zeyd (Ebû Eyyüb el-Ensârî)", *Eyüp Sultan Sempozyumu Tebliğler*, VI, İstanbul 2003.
37. Mehmet Nermi Haksan, *Eyüp Sultan Tarihi*, İstanbul 1996.
38. Walter E. Kaegi, *Bizans ve İlk İslâm Fetihleri* (trc. Mehmet Özay), İstanbul 2000.
39. Necdet Yılmaz - Coşkun Yılmaz, *İstanbul'da Sahâbeler*, İstanbul 2003.
40. Hacı Cemal Ögüt, *Eyyüb Sultan*, I-II, İstanbul 2005.
41. Necdet İşli, *İstanbul'da Sahâbe Kabir ve Makamları*, Ankara ts.
42. Mustafa Özdamar, *İstanbul'da Makam ve Merkadleri Bulunan Şehid Sahâbeler*, İstanbul ts.
43. Marius Canard, "Tarih ve Efsaneye Göre Arapların İstanbul Seferleri" (trc. İ. Hâmî Dânişmend), *İstanbul Enstitüsü Mecmuası*, II, İstanbul 1956, s. 212-259.
44. Abdullah Aydın, "Ebu'd-Derdâ", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, X, 310-311.
45. Raşit Küçük, "İstanbul'da Medfûn Olduğu Söylenen Sahâbelerden Ebu'd-Derdâ", *Eyüp Sultan Sempozyumu Tebliğler*, VI, İstanbul 2003.
46. Mehmet Efendioğlu, "Fezâilü's-sahâbe", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, XII, 534-538.
47. Mehmet Efendioğlu, "Sahâbe Dönemi İstanbul Seferleri", *Eyüp Sultan Sempozyumu Tebliğler*, VII, İstanbul 2003.